

Τίτλος μαθήματος:

Η φιλοσοφία ως "τέχνη του βίου" και η αναζήτηση της αταραξίας: Κυνικοί,
Στωικοί, Επικούρειοι, Σκεπτικοί.

Μάθημα 2ο

Επίκουρος: Η ατομική δομή του κόσμου και η αίσθηση ως κριτήριο αλήθειας

Διδάσκων:

Πουλακίδας Παναγιώτης

panpoulakidas@gmail.com

Βιογραφικά στοιχεία Επικούρου

Επίκουρος του Νεοκλέους ο Γαργήτιος (Σάμος, 341 π.Χ. – Αθήνα, 270 π.Χ.).

- Ο Επίκουρος ήταν Αθηναίος πολίτης, γιος της Χαιρεστράτης και του Νεοκλή. Ο πατέρας του Επίκουρου καταγόταν από το Δήμο Γαργητιού και συμμετείχε στον αθηναϊκό αποικισμό της Σάμου όπου και γεννήθηκε ο Επίκουρος.
- Ο Επίκουρος άρχισε να έρχεται από νωρίς σε έντονη επαφή με τη φιλοσοφία παρακολουθώντας τις διαλέξεις του Ναυσιφάνη ο οποίος τον μύησε στην ατομική φιλοσοφία του Δημόκριτου.
- Στα 18 του χρόνια μετέβη στην Αθήνα προκειμένου να εγγραφεί στο ληξιαρχείο και να υπηρετήσει την πολιτική και στρατιωτική του θητεία ως Αθηναίος πολίτης. Η παραμονή του εκεί συνέπεσε με το θάνατο του Μεγ. Αλεξάνδρου και την έναρξη μιας μακράς περιόδου ταραχών που ταλαιπώρησαν την Ελλάδα. Τα χρόνια που έμεινε στην Αθήνα ήρθε σε επαφή με την πλατωνική φιλοσοφία καθώς παρακολούθησε τις παραδόσεις του Ξενοκράτη ο οποίος δίδασκε στην Ακαδημία.
- Έπειτα ταξίδεψε στη Μυτιλήνη, σε ηλικία 32 ετών, όπου εμφανίστηκε για πρώτη φορά ως δάσκαλος της φιλοσοφίας. Στη Μυτιλήνη δεν έμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα καθώς αναγκάστηκε να εγκαταλείψει σύντομα την πόλη υπό την απειλή της συντηρητικής διοίκησης.
- Επέστρεψε στην Αθήνα το 307/6 π.Χ. σε ηλικία 34 ετών και αγόρασε μια έκταση στην Αθήνα ανάμεσα στο Δίπυλον και την Ακαδημία, όπου στέγασε τη φιλοσοφική του σχολή - τον Κήπο του Επίκουρου.
- Ο Επίκουρος δίδαξε για 35 χρόνια ακολουθώντας ήσυχη και λιτή ζωή. Περιστοιχίζονταν από άνδρες, γυναίκες, εταίρες και δούλους, που μετείχαν ισάξια στον επικούρειο Κήπο. Ο Κήπος ήταν η πρώτη φιλοσοφική σχολή στην Αθήνα η οποία ήταν ανοιχτή προς όλους και δεν απαιτούσε καμία οικονομική συνεισφορά προκειμένου να παρακολουθήσει κανείς τα μαθήματα.

- Μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα ο Κήπος του Επικούρου απέκτησε μεγάλη φήμη, με αποτέλεσμα οι οπαδοί της φιλοσοφίας του να αποκαλούνται «οι εκ του Κήπου». Στην εξάπλωση της Επικούρειας διδασκαλίας από τη μια συνετέλεσε η αγάπη του Επικούρου προς τους μαθητές του και ο μειλίχιος χαρακτήρας του, και από την άλλη το πρακτικό πνεύμα της ηθικής του διδασκαλίας, που αποτελούσε όαση στη γεμάτη φαινόμενα διαφθοράς ταραγμένη ελληνική κοινωνία, μετά το θάνατο του Μεγ. Αλεξάνδρου και τις πολεμικές διαμάχες των διαδόχων του.
- Ο Επικούρος πέθανε το 270 π.Χ., σε ηλικία 71 χρόνων.

Στόχος επικούρειας φιλοσοφίας

Πορφύριος, *Ad Marcellam* 31=Usener 221: «Κενός εκείνου φιλοσόφου λόγος, ὑφ' οὗ μηδέν πάθος ἀνθρώπου θεραπεύεται· ὥσπερ γὰρ ἰατρικῆς οὐδέν ὄφελος μὴ τὰς νόσους τῶν σωμάτων ἐκβαλλούσης, οὕτως οὐδέ φιλοσοφίας, εἰ μὴ το τῆς ψυχῆς ἐκβάλλει πάθος».

Μετάφραση: Μάταιο είναι το επιχείρημα του φιλοσόφου που δεν θεραπεύει το πάθος κανενός ανθρώπου. Έτσι όπως η ιατρική δεν έχει καμία χρησιμότητα εάν δεν θεραπεύει τις ασθένειες του σώματος, έτσι δεν έχει και η φιλοσοφία [καμία χρησιμότητα] εάν δεν απομακρύνει το πάθος από τη ψυχή

Το παραπάνω απόσπασμα συνοψίζει τον τρόπο με τον οποίο ο Επικούρος αντιλαμβάνεται τόσο τη φιλοσοφία όσο και το ρόλο της. Για τον φιλόσοφο στόχος της ίδιας της φιλοσοφίας είναι η θεραπεία της ανθρώπινης ψυχής και μόνον αυτή. Κάθε φιλοσοφικό επιχείρημα, είτε σχετίζεται με την ηθική είτε με την γνωσιολογία και την οντολογία έχει αξία εάν και μόνο εάν καταφέρνει να διώξει κάποιον φόβο που βασανίζει τους ανθρώπους. Έτσι, τόσο η γνωσιολογία όσο και η οντολογία του επικούρειου συστήματος λειτουργούν επικουρικά στην ηθική του. Με απλά λόγια πρέπει να γνωρίσουμε το πως λειτουργεί ο κόσμος γύρω μας γιατί μόνο με αυτόν τον τρόπο θα πάψουμε να τον φοβόμαστε.

Επικούρεια οντολογία και γνωσιολογία: Βασικές αρχές

Οντολογία

1. Ατομική δομή του κόσμου: Ακολουθώντας τη φιλοσοφία του Δημόκριτου ο Επίκουρος υποστήριξε τη θέση πως ο κόσμος αποτελείται μόνο από άτομα και κενό. Ο φιλόσοφος αποκλείει τόσο από τη γένεση όσο και από τη λειτουργία του κόσμου την παρέμβαση μεταφυσικών οντοτήτων (Θεοί). Ο κόσμος έχει δημιουργηθεί, σύμφωνα με τον Επίκουρο, από τυχαίες συγκρούσεις της ύλης οι οποίες οδήγησαν στη δημιουργία. Επιπλέον, ο φιλόσοφος αποδέχεται την πιθανότητα να υπάρχουν άπειροι δυνατοί κόσμοι οι οποίοι έχουν επίσης δημιουργηθεί με τον ίδιο τρόπο.

Συνεισφορά της παραπάνω θέσης στην επικούρεια ηθική:

Σύμφωνα με τον Επίκουρο η αποδοχή της δυνατότητας επέμβασης μεταφυσικών οντοτήτων (θεοί) θα αφαιρούσε όλη την ψυχική γαλήνη του ανθρώπου και θα τον κρατούσε σε αδιάλειπτο φόβο και αγωνία αναφορικά με το πώς αυτές οι δυνάμεις θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη ζωή του. Παρόλα αυτά όπως θα δούμε σε επόμενο μάθημα ο Επίκουρος δεν αρνείται την ύπαρξη των θεών, αρνείται μόνο τη δυνατότητά να μπορούν να αλληλεπιδράσουν με τον κόσμο και τους ανθρώπους.

2. Υλικότητα της ψυχής: Ο Επίκουρος αντιτίθεται πλήρως στην πλατωνική κατανόηση της ψυχής τόσο ως ανεξάρτητης από το σώμα όσο και ως αθάνατης. Για τον Επίκουρο η ψυχή είναι πλήρως υλική, αποτελεί μία συγκεκριμένου τύπου ατομική δομή που διέπει το σώμα, είναι πλήρως συνυφασμένη με αυτό και ούτε αυτή ούτε το σώμα μπορούν να υπάρξουν χωρίς αυτή την αλληλεξάρτηση. Ως εκ τούτου το σώμα και η ψυχή πεθαίνουν μαζί. Μετά το θάνατο ο άνθρωπος ξαναγυρίζει στην κατάσταση της ανυπαρξίας, όπως ήταν προτού γεννηθεί.

Συνεισφορά της παραπάνω θέσης στην επικούρεια ηθική:

Η υλική κατανόηση της ψυχής σε συνδυασμό με την θέση πως η τελευταία δεν είναι αιώνια και αθάνατη απελευθερώνει τον άνθρωπο από τον φόβο του θανάτου. Όπως θα δούμε σε επόμενο μάθημα ο Επίκουρος καλεί τους μαθητές να αποδεχθούν το γεγονός πως ο θάνατος είναι κάτι φυσικό, κάτι από το οποίο κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει αλλά παρόλα αυτά δεν

υπάρχει κανένας λόγος να φοβάται κανείς τον θάνατο. Τούτο συμβαίνει καθώς στην πραγματικότητα ποτέ κανείς δεν μπορεί να έρθει σε επαφή (αισθητηριακή επαφή) με τον θάνατό του.

Γνωσιολογία

Η γνωσιολογία του Επίκουρου φαίνεται να προσπαθεί να διαφυλάξει δύο κεντρικές θέσεις:

1. Ο Επίκουρος ισχυρίζεται πως η αίσθηση αποτελεί τον απόλυτο κριτή αληθείας αποτελεί το απόλυτο θεμέλιο στο οποίο μπορούμε να στηρίξουμε τη γνώση μας. Εδώ ο Επίκουρος ασπάζεται μια καθαρά εμπειριστική θέση.
2. Ο Επίκουρος σημειώνει πως η αλήθεια του κόσμου υπερβαίνει τις παραστάσεις μας καθώς έγκειται στην ατομική δομή των αντικειμένων. Υπό αυτή την έννοια, ο Επίκουρος είναι υλιστής.

Παράδοξο: Πως είναι δυνατόν η αίσθηση να αποτελεί κριτήριο αλήθειας αλλά να μην έχει πρόσβαση στην βαθύτερη ατομική δομή των αντικειμένων;

Η επικούρεια θεωρία της αίσθησης

Κ.Δ. 23: «Εἰ μάχη πάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐχ ἕξεις οὐδ' ἄς ἂν φῆς αὐτῶν διεψεῦσθαι πρὸς τί ποιούμενος τὴν ἀναγωγὴν κρίνης».

Μετάφραση: Εάν αντιμάχεσαι όλες τις αισθήσεις, δε θα έχεις πλέον τίποτα με βάση το οποίο να κρίνεις, ούτε καν εκείνα που εσύ θεωρείς ψευδή.

Σέξτος Μ. 8.63-64: «Ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἔλεγε μὲν πάντα τὰ αἰσθητὰ εἶναι ἀληθῆ, καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀπὸ ὑπάρχοντος εἶναι».

Μετάφραση: Ο Επίκουρος έλεγε πως όλα τα αισθητά είναι αληθινά και πως κάθε αίσθηση πηγάζει από κάτι υπαρκτό και μοιάζει με αυτό που την δημιούργησε.

Ανάλυση αποσπασμάτων: Ο Επίκουρος ισχυρίζεται πως η αίσθηση αποτελεί τον απόλυτο κριτή αληθείας. Αφενός γιατί η αίσθηση είναι πάντοτε αληθής/προσλαμβάνει δηλαδή πάντοτε με ορθό τρόπο το αντικείμενό της (τὰ αἰσθητὰ εἶναι ἀληθῆ) και αφετέρου γιατί

αποτελεί άμεση απόρροια κάποιου υπαρκτού αντικειμένου το οποίο τη δημιούργησε (άπο υπάρχοντος είναι).

Πρόβλημα: Είναι εύλογο να ισχυριστεί κανείς πως αυτή η θέση είναι παράλογη και προβληματική. Πράγματι, αυτό που επιζητεί ο Επίκουρος είναι πως κάθε εντύπωση, ακόμα και αυτές που πιστεύουμε πως συγκρούονται μεταξύ τους, είναι πάντοτε αληθείς.

Επικούρεια θεωρία των ειδώλων

Σύμφωνα με τον Επίκουρο, το άμεσο αντικείμενο των αισθήσεων μας είναι τα είδωλα. Τα είδωλα στην πραγματικότητα αποτελούν ατομικές δομές οι οποίες αποτυπώνουν τις ιδιότητες των εξωτερικών αντικειμένων και τα οποία ταξιδεύουν με πολύ υψηλή ταχύτητα και συνεχή ροή προς όλες τις κατευθύνσεις. Όταν τα είδωλα αυτά έρθουν σε επαφή με το σχετικό αισθητηριακό μας όργανο τότε αποτυπώνουν με ακρίβεια σε αυτό τις ιδιότητες των αντικειμένων που τα δημιούργησαν.

Παράδειγμα: Ένα λευκό αντικείμενο αποτελείται σύμφωνα με τον Επίκουρο από μία συγκεκριμένη αλληλουχία ατόμων που του δίνουν αυτό το χρώμα. Τα άτομα από την επιφάνεια αυτού του αντικειμένου (είδωλα) έχουν την ιδιότητα να ταξιδεύουν με πολύ υψηλή ταχύτητα και συνεχή ροή προς όλες τις κατευθύνσεις. Η ατομική δομή των ματιών μας έχει την ικανότητα να προσλαμβάνει αυτά τα είδωλα και να δημιουργεί την αντίστοιχη εικόνα στον εγκέφαλό μας.

Δύο προβλήματα:

1. Εάν πράγματι το άμεσο αντικείμενο κάθε αίσθησης δεν είναι το ίδιο το εξωτερικό αντικείμενο αλλά αντίθετα τα είδωλα τότε πως είναι δυνατόν να γνωρίζουμε εάν οι αισθήσεις μας παρουσιάζουν όντως την πραγματικότητα και όχι μια υποκειμενική θεώρησή της η οποία διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο.
2. Πως είναι δυνατόν με βάση το παραπάνω μοντέλο του Επίκουρου για τα είδωλα να εξηγήσουμε τη θέση του πως όλες οι παραστάσεις ακόμα και αυτές που φαινομενικά συγκρούονται μεταξύ τους είναι πάντοτε αληθείς; Παράδειγμα: Ακόμα κι εάν ο

Γιάννης κι ο Γιώργος δοκιμάζοντας το ίδιο φαγητό, ο πρώτος το νιώθει πικρό ενώ ο δεύτερος γλυκό, ο Επίκουρος επιμένει πως και οι δύο παραστάσεις είναι ταυτόχρονα αληθείς. Πως είναι αυτό δυνατό όμως;

Σημαντική σημείωση: Ο Επίκουρος υποστηρίζει την θέση πως η αίσθηση αποτελεί τον απόλυτο κριτή αλήθειας. Θα πρέπει λοιπόν να μπορεί να απαντήσει και στα 2 παραπάνω προβλήματα προκειμένου να αποδείξει τη θέση πως η αίσθηση αποτυπώνει αληθώς τον κόσμο και τα εξωτερικά αντικείμενα. Σε αντίθετη περίπτωση ο εμπειρισμός του δεν ευσταθεί.

Απάντηση στο πρώτο πρόβλημα:

Επίκουρος *Επ.Ηρ.* 52.7-53.2: «ἄμα τινὰ διασφύζοντας συμπάθειαν πρὸς ἀλλήλους καὶ ἐνότητα ἰδιότροπον, διατείνουσιν πρὸς τὸ ἀποστεῖλαν καὶ τὴν ἐπαίσθησιν τὴν ἐπ' ἐκείνου ὡς τὰ πολλὰ ποιούσαν, εἰ δὲ μή γε, τὸ ἔξωθεν μόνον ἔνδηλον παρασκευάζουσιν· ἄνευ γὰρ ἀναφερομένης τινὸς ἐκεῖθεν συμπαθείας οὐκ ἂν γένοιτο ἡ τοιαύτη ἐπαίσθησις».

Μετάφραση: Αυτά [τα είδωλα] παρουσιάζουν μία ομοιότητα (συμπάθεια) μεταξύ τους και μία ενότητα η οποία ξεκινά από την πηγή και εξασφαλίζει την αισθητηριακή αναγνώριση αυτής της πηγής...Γιατί χωρίς αυτή την ομοιότητα (συμπάθεια) η οποία φτάνει από το αντικείμενο σε εμάς δεν θα ήταν δυνατή αυτή η αισθητηριακή αναγνώριση [του αντικειμένου].

Λουκρήτιος D.R.N. 4.256-268: «Illud in his rebus minime mirabile habendumst, cur, ea quae feriant oculos simulacra videri singula cum nequeant, res ipsae perspiciantur. [...] praeterea lapidem digito cum tundimus, ipsum tangimus extremum saxi summumque colorem nec sentimus eum tactu, verum magis ipsam duritiem penitus saxi sentimus in alto»

Μετάφραση: Ένα ζήτημα το οποίο δεν πρέπει να μας μπερδεύει είναι πως τα είδωλα που προσπίπτουν στα μάτια μας δεν μπορούν να ιδωθούν χωριστά το ένα από το άλλο και πως αυτό το οποίο αντιλαμβανόμαστε είναι το ίδιο το αντικείμενο [...] Επιπλέον όταν χτυπάμε μία πέτρα με τα δάχτυλα μας, αυτό που αγγίζουμε είναι το εξωτερικό της χρώμα αλλά αυτό το οποίο αισθανόμαστε με την αφή μας δεν είναι αυτό αλλά η σκληρότητα που διέπει την

ίδια την πέτρα.

Ανάλυση αποσπασμάτων: Το εν λόγω απόσπασμα παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο τα είδωλα εξασφαλίζουν την αλήθεια των παραστάσεων μας. Σύμφωνα με την ατομική θεωρία του Επίκουρου τα είδωλα αποτελούν άμεση αποτύπωση των ιδιοτήτων που διέπουν το ίδιο το αντικείμενο καθώς πηγάζουν από την ίδια την ατομική δομή του και μεταφέρουν αυτούσιες τις ιδιότητες του (π.χ. χρώμα) στο αισθητηριακό μας όργανο. Ο όρος που περιγράφει αυτό το φαινόμενο είναι η «**συμπάθεια**». Όπως επεξηγεί περαιτέρω ο Λουκρήτιος (94 π.Χ. - 55 π.Χ. Ρωμαίος επικούρειος φιλόσοφος και ποιητής) η ταχύτητα με την οποία τα είδωλα προσπίπτουν στο αισθητηριακό μας όργανο εξασφαλίζουν μία ενοποιημένη εικόνα του αντικειμένου. Επιπλέον κάθε τύπος ειδώλων μεταφέρει πληροφορία μόνο στο αισθητήριο όργανο το οποίο έχει την κατάλληλη ατομική δομή προκειμένου να αναγνωρίσει αυτή την πληροφορία.

Παράδειγμα: Ένα λευκό αντικείμενο αποτελείται από μία συγκεκριμένου τύπου ατομική δομή η οποία δίνει στο αντικείμενο αυτό το χρώμα. Τα είδωλα που εκτοξεύονται από την επιφάνεια του αντικειμένου προς όλες τις κατευθύνσεις μεταφέρουν αυτούσια την πληροφορία και έτσι η εικόνα που δημιουργείται στο αισθητήριο όργανο (εδώ τα μάτια) είναι η εικόνα ενός λευκού αντικειμένου. Επιπλέον, όταν πιάνουμε με τα χέρια μας το αντικείμενο, τα ματια μας συνεχίζουν να βλέπουν ένα λευκό αντικείμενο όμως τα χέρια μας, λόγω της δικής τους ιδιαίτερης ατομικής δομής, αντιλαμβάνονται επιπλέον ιδιότητες τις οποίες τα μάτια δεν μπορούν να αντιληφθούν (π.χ. το πόσο μαλακό ή σκληρό είναι το αντικείμενο).

Συμπέρασμα: Χρησιμοποιώντας τη συνθήκη της συμπάθειας ως συστατικό στοιχείο της σχέσης μεταξύ ειδώλων και εξωτερικών αντικειμένων ο Επίκουρος εξασφαλίζει το γεγονός πως όλα τα υποκείμενα προσλαμβάνουν μία κοινή εξωτερική πραγματικότητα.

Απάντηση στο δεύτερο πρόβλημα

Σέξτος Μ. 8.63-64: «Ὁ δὲ Ἐπίκουρος ἔλεγε μὲν πάντα τὰ αἰσθητὰ εἶναι ἀληθῆ, καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀπὸ ὑπάρχοντος εἶναι».

Μετάφραση: Ο Επίκουρος ἔλεγε πως όλα τα αισθητά είναι **αληθινά** και πως κάθε αίσθηση

πηγάξει από κάτι υπαρκτό και μοιάζει με αυτό που την δημιούργησε.

Δ.Λ. 10.31.7-32.1: «“πᾶσα γάρ,” φησίν, “αἴσθησις ἄλογός ἐστι καὶ μνήμης οὐδεμιᾶς δεκτικὴ· οὔτε γὰρ ὑφ' αὐτῆς κινεῖται οὔτε ὑφ' ἐτέρου κινήσεισα δύναται τι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν».

Μετάφραση: Ὅπως λέει αὐτός [ενν. ο Ἐπίκουρος] κάθε αἴσθηση εἶναι **ἄλογη** και δεν ἐπιδέχεται τὴ μνήμη. Γιατί οὔτε κινεῖται ἀπὸ μόνη τῆς ἀλλὰ οὔτε ὅταν κινεῖται ἀπὸ κάτι ἄλλο εἶναι δυνατό νὰ προσθέσει ἢ νὰ ἀφαιρέσει τίποτα.

Ανάλυση ἀποσπασμάτων: Ὁ Ἐπίκουρος ἀποδίδει δύο ιδιότητες στὴν αἴσθηση: εἶναι **πάντοτε ἀληθής** και ἀπολύτως **ἄλογη**:

Ἀλήθεια: ὅπως ἔχουμε δεῖ ἕως τώρα ἡ αἴσθηση ἔχει τὴν ικανότητα νὰ προσλαμβάνει τὶς ιδιότητες τῶν ἀντικειμένων, μέσω τῶν εἰδώλων τὰ ὁποῖα μας παρουσιάζουν πάντοτε τὴν ἀτομικὴ δομὴ τῶν ἀντικειμένων ὅπως αὐτὰ εἶναι πραγματικά (συνθήκη συμπάθειας).

Ἄλογος χαρακτήρας/Παθητικότητα αἴσθησης: Ἀπὸ τὴ μία πλευρά, ἡ αἴσθηση δεν ἐπιδέχεται τὴ μνήμη, πράγμα που σημαίνει πως ἡ ἴδια ἡ αἴσθηση δεν εἶναι δυνατό νὰ ἀποθηκεύσει τὸ περιεχόμενο τῶν παραστάσεων τῆς με κάποιο τρόπο. Αὐτὴ ἡ διαδικασία ἀποθήκευσης ἀποτελεῖ μία επακόλουθη νοητικὴ λειτουργία ἡ ὁποῖα δεν ἀποτελεῖ ἔργο τῆς αἴσθησης. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἡ αἴσθηση ἀδυνατεῖ νὰ προσθέσει ἢ νὰ ἀφαιρέσει τίποτα ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς (οὔτε δύναται τι προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν). Τούτο σημαίνει πως τὸ περιεχόμενο τῆς αἴσθησης εἶναι ἀκριβῶς ὅπως αὐτὸ προσλαμβάνεται ἀπὸ τὰ αἰσθητήρια ὄργανά μας χωρὶς ἡ ἴδια νὰ ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ κρίνει, νὰ μετασχηματίζει ἢ νὰ ἐπηρεάσει με οποιοδήποτε τρόπο τὸ περιεχόμενο τῆς.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἐμφανίζεται τὸ δεύτερο πρόβλημα που ἀναφέραμε παραπάνω: Πως εἶναι δυνατόν με βάση τὸ παραπάνω μοντέλο τοῦ Ἐπίκουρου γιὰ τὰ εἴδωλα νὰ ἐξηγήσουμε τὴ θέση του πως ὅλες οἱ παραστάσεις ἀκόμα και αὐτές που φαινομενικά συγκρούονται μεταξύ τους εἶναι πάντοτε ἀληθεῖς;

Ἀπάντηση

Ἡ αἴσθηση σύμφωνα με τὸν Ἐπίκουρο ἀποτελεῖ ἀλληλεπίδραση μεταξύ τριῶν στοιχείων:

1. Του σχετικού αισθητηριακού οργάνου (π.χ. μάτι, αυτί, δέρμα).
2. Των ειδώλων που προσπίπτουν στο αισθητηριακό όργανο.
3. Των συνθηκών που επικρατούν.

Ο Επίκουρος υποστηρίζει τη θέση πως οι παραστάσεις μας μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους εάν διαφέρει κάποιο από τα παραπάνω στοιχεία όμως αυτό δεν σημαίνει ούτε πως συγκρούονται μεταξύ τους ούτε πως κάποια δεν είναι αληθής.

Παράδειγμα 1ο: Βλέποντας έναν πύργο από μακριά μου φαίνεται πως είναι κυλινδρικός ενώ πλησιάζοντας κοντά βλέπω πως ο πύργος αυτός φαίνεται τετράγωνος. Δεν συγκρούονται αυτές οι δύο παραστάσεις μεταξύ τους;

Η απάντηση του Επίκουρου είναι όχι. Γιατί οι συνθήκες που επικρατούν κατά τις δύο παραστάσεις είναι διαφορετικές. Τα είδωλα που ξεκινούν από τον τετράγωνο πύργο μεταφέρουν την πληροφορία πως ο πύργος είναι τετράγωνος όμως καθώς τα είδωλα αυτά συγκρούονται με τα άτομα του αέρα καταλήγουν παραμορφωμένα στο αισθητηριακό μας όργανο δίνοντας την εικόνα του κυλινδρικού πύργου.

Συνεπώς, είναι αλήθεια πως ο πύργος φαίνεται κυλινδρικός από μακριά ενώ είναι ταυτόχρονα αλήθεια πως ο πύργος από κοντά φαίνεται τετράγωνος. Οι δύο παραστάσεις δεν συγκρούονται καθώς μας παρουσιάζουν την εικόνα του πύργου υπό διαφορετικές συνθήκες.

Παράδειγμα 2ο: Ο Γιάννης κι ο Γιώργος δοκιμάζοντας το ίδιο φαγητό και ο πρώτος το νιώθει πικρό ενώ ο δεύτερος γλυκό. Δεν συγκρούονται αυτές οι δύο παραστάσεις μεταξύ τους;

Η απάντηση του Επίκουρου είναι όχι και σε αυτή την περίπτωση. Η ατομική δομή της γλώσσας του Γιώργου και της γλώσσας του Γιάννη βρίσκονται σε διαφορετική κατάσταση και ως εκ τούτου προσλαμβάνουν την ατομική δομή του φαγητού (είδωλα) με διαφορετικό τρόπο.

Συνεπώς είναι αλήθεια πως ο Γιάννης γεύεται πικρό φαγητό ενώ είναι ταυτόχρονα αλήθεια πως ο Γιώργος γεύεται γλυκό φαγητό. Και οι δύο παραστάσεις είναι αληθείς για τους παρατηρητές καθώς τα αισθητήρια όργανά του βρίσκονται σε τέτοια κατάσταση ώστε να προσλαμβάνουν τα είδωλα με συγκεκριμένο τρόπο.

Συμπέρασμα: Κάθε αίσθηση είναι πάντοτε αληθής καθώς αποτυπώνει τον τρόπο με τον οποίο το εκάστοτε υποκείμενο προσλαμβάνει τα είδωλα τα οποία προέρχονται από τα εξωτερικά αντικείμενα. Συνεπώς, οι εντυπώσεις είναι δυνατόν να διαφέρουν μεταξύ τους

χωρίς ποτέ όμως να συγκρούονται.

Η περίπτωση του σφάλματος

Με βάση τα παραπάνω ο Επίκουρος μας παρουσιάζει το εξής επιχειρήμα:

1. Η αίσθηση είναι απολύτως άλογη.
2. Η αίσθηση είναι μια απόλυτα παθητική λειτουργία.
3. Η αίσθηση μας παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο τα αισθητήρια όργανά μας προσλαμβάνουν τα είδωλα.
4. Τα είδωλα αποτυπώνουν τις πραγματικές ιδιότητες των αντικειμένων.
5. Συνεπώς: Η αίσθηση είναι πάντα αληθής και αποτελεί κριτήριο αλήθειας.

Εάν δεχθούμε πως η επιχειρηματολογία του είναι ορθή και η αίσθηση είναι πάντοτε αληθής τότε πως εξηγείται το σφάλμα;

Γενίκευση και πεποιθήσεις: Σύμφωνα με τον Επίκουρο, οι άνθρωποι προχωράμε αυθαίρετα από την αλήθεια της αίσθησης μας στην διαμόρφωση καθολικών κρίσεων αναφορικά με την αλήθεια του κόσμου.

Παράδειγμα: Όταν ο Γιώργος δοκιμάσει το φαγητό και το βρει γλυκό προχωρά στη διατύπωση μιας κρίσης με περιεχόμενο: “Το φαγητό **είναι** γλυκό”. Αντίστοιχα, ο Γιάννης διατυπώνει μία διαφορετική κρίση της μορφής: “Το φαγητό **είναι** πικρό”.

Το σφάλμα και των 2 σύμφωνα με τον Επίκουρο έγκειται στο γεγονός πως προβαίνουν σε μία γενίκευση και διατυπώνουν μία κρίση αναφορικά με την αλήθεια του αντικειμένου (εδώ:φαγητό) χρησιμοποιώντας μόνο μία εντύπωση τους. Προκειμένου να καταφέρουμε να γνωρίσουμε την αλήθεια των αντικειμένων όμως δεν αρκεί να περιοριστούμε σε μία μόνο εντύπωση αλλά να συγκεντρώσουμε ένα σύνολο από εντυπώσεις (οι οποίες όπως είδαμε θα είναι πάντα αληθείς) αναφορικά με το εκάστοτε αντικείμενο. Μόνο με αυτό το τρόπο θα μπορούμε να γνωρίσουμε την αλήθεια αναφορικά με τα πράγματα γύρω μας.

Όπως θα δούμε στα επόμενα μαθήματα, ο Επίκουρος ακολουθεί την ίδια ακριβώς στρατηγική και στην ηθική του. Το πρόβλημα που εντοπίζει έγκειται στο γεγονός πως οι περισσότεροι άνθρωποι ξεκινώντας από μία επιμέρους αίσθηση ηδονής ή πόνου που μας

δημιουργεί κάποιο αντικείμενο προχωράμε αυθαίρετα στην διατύπωση πεποιθήσεων αναφορικά με το εάν είναι καλό ή κακό για εμάς και οδηγούμαστε έτσι σε αντίστοιχες πράξεις και συμπεριφορές.